

NOVOTNY TIHAMÉR (1952) Budaörs

NOVOTNY TIHAMÉR

Homo orans

Mozaik-frottázs BMZ (Baji Miklós Zoltán)

művészetéről

AZ ART ANGEL, AZ UFAUNOTA ÉS AZ ÚJ-SÁMÁN

„Az Út választ ki bennünket, nem mi választjuk az Utat!” – BMZ az egri Eszterházy Károly Főiskola Kepes Kollégiuma által szervezett és 2012. november 22-én megtartott Performansz Konferencián ezzel a taoista hangulatú gondolattal kívánta felhívni a fegyelmet arra a hipotézisre, mely szerint a Földre születendő emberi lény sorsa már fogantatása pillanatában eldőlt. Az alkotó szavait tovább idézve: „az utat, amelyet én mint ember vagy kortárs gondolkodó, művész bejárok, igazából nem én választottam, hanem ezt a »kapszulát« kaptam. Bármennyire is nehéz pszichotechno body art művésznék, új-sámánnak lennem, igazából nem tudok kibújni a bőrömből. Ha származásomat, szociális hátteremet, ingerszegény szociális hátteremet nézzük, akkor semmi sem indokolta, hogy én, BMZ Hungarian Art Angellé, ufaunotává, majd új-sámánná váljak.”¹

Az Út azonban igen korán megtalálta őt. S Baji Miklós Zoltán több mint 30 éves alkotói múlttal, komoly meditációs önvizsgálatokkal, testi-lelki próbatételekkel, tapasztalatokkal, tisztulási folyamatokkal, a világot éltető erők belső úton történő megismerésével, valamint a külvilág számára történő kivetítésével, illetve a zsidó-keresztény hagyomány és a buddhizmus szellemi muníciójával a háta mögött egy vele készült beszélgetésben (a kezdeti intuitív ösztönösségeit levetkőzve) ma már nem kis öntudattal fogalmazza meg ilyen irányú elhivatottságát. Idézem őt: „az angyalok, »angeloszok« az Ég és Föld közötti közvetítők. Maradva a görög alapértelmezésnél: örök életűek. Amíg a világegyetem egzisztál, addig léteznek. A földi karrierjének váltóciklusát élő emberiség most nagyon távol került az Égtől, az égi értékektől, az égi rendtől, égi erkölcstől. Az anyagi világ beragasztotta, megbéklyózta, leárnyékolta »antennáit« (Nagy László), szellemi lehetőségeit. Mindig születtek a Földre olyan lelkek, akik emberi testbe költözve végzik kapcsolattartó, egyensúlyteremtő munkájukat.”²

BMZ az idők során rájött, hogy az intuitív-ösztönös testművészeti és a sámántechnikákat alkalmazó performanszainak transz-állapotai csak a győtrelem fenntartásának idejéig s esetleg a halál bekövetkeztéig tarthatók fenn. Tehát ezek a testet irritáló, a psziché tűrőképességét próbára tevő előadások nem alkotó jellegűek, inkább destruktívak, önfeláldozóak, negatív irányúak, ezzel szemben az archaikus és az új-sámán technikák alkalmazásával előidézett tudatváltások a gyakorlórakaratának megfelelően szabályozhatóak. Ahogy ő fogalmaz: „a hétköznapi tudatból a sámántudatba történő oda-vissza váltás megfelelő tapasztalati tudásszint elérése után egy-egy munka közben folyamatosan megtörténhet. Sőt, ez esetben a fizikai fájdalom és a maradandó sérülés – a transz közben meglátogatott világokban szerzett sebesülésektől, mágikus tüskéktől, ragadványoktól, szennyvezetőktől eltekintve – teljes mértékben kiiktathatók. Céljukat és eredményüket tekintve építő jellegűek, konstruktívak, pozitív irányúak.”³

Baji Miklós Zoltán – aki saját bevallása szerint mindig is a transzcendenst kereső, a szakralitásokat körüljáró performanszokat valósított meg – beépítette műveibe a különböző vallások szertartásvezetőinek liturgikus mozdulatelemeit, keverve a jóga és a csikung gyakorlatokkal (s ez a kibővített ismeretanyag az újabb téglaszobraiban is lecsapódik).

„Megtaláltam az úgynevezett »művészetek« gyökerét a vallások ősmagjában, a sámánizmusban. A sámán az első pap, az első orvos, az első botanikus, az első kémikus, az első csillagász, az első meteorológus, az első színész, az első zenész, az első táncos, az első költő, az első mesélő, az első író, az első rajzoló, az első festő, az első szobrász, az első performanszművész, az első intermédia művész.”⁴

A SOKOLDALÚ KÍVÜLÁLLÓ

Békés megye, a Viharsarok szokatlanul sok képzőművészt adott a magyar és az egyetemes kultúrának. A neveket hosszasan sorolhatnánk Perlrott Csaba Vilmostól Mokos József, Jankay Tibortól Tevan Andorig, Schéner Mihálytól Vágréti Jánosig, Gaburek Károlytól Penyaska Lászlóig, Fajó Jánostól Lukoviczky Endréig, Mengyán Andrásztól Orvos Andrásig, Klimó Károlytól Gubis Mihályig, Tóth Ernőtől Lonovics Lászlóig, Pátkai Ervintől Buhus Zoltánig, Kotormán Lászlótól Kotormán Norbertig... Az alkotók nagy része azonban elvándorolt, elhagyta szülőhelyét. BMZ performerként bejárva a világ számos helyszínét, maradt, s egészen rendkívüli energiával, akarattal és leleménnyel megpróbált „próféta lenni szűkebb hazájában”, de ma már leginkább a saját tanyáján érzi jól magát. „A tehetséges itt született fiatalok elmennek, mert ha már kikerültek ebből a lapos gödörből, rájönnek, hogy itt nincs életterük” – kesereg a nyomdász és dekoratőri szakmából kinövő Lóránt János Demeter- és Vágréti János-tanítvány, aki Gubis Mihály, együttműködő képzőművész-barát tragikus hirtelenségű halála óta (2006) valóban egyedül érzi magát ebben a „félreeső” közegben és „küzdelemben”.

Kezdetben az volt a szándéka, hogy a néhai Vihar Galériával, a Téglá Galériával, a pósteleki kastélyfoglalás *Csalánlevesekkel*, az *Oriens* keretén belül létrejött (1992) *Kelet-Európai Alkotóműhellyel*, a *Disznók Közé Modern Kultúra Fesztivállal* (1995), majd a tanyasi *Csalánlevesekkel* a Békéscsabán és környékén élő, gondolkodásra hajlamos felnőttek és fiatalok találkozzanak élő kortárs művészettel, művészekkel. Hogy táguljon a művészetről, alkotói lehetőségekről formálható világképük, s hogy ő is kezet foghasson a nagyvilágban élő barátaival, illetve leendő munkatársaival anélkül, hogy el kelljen utazni hozzájuk. „Szerettem volna itt, az Alföld viharsarki porában egy szellemi műhelyt kialakítani, hogy legyen valami kapocs a felnövő generációk számára, ne csak a kommersz disznórőfögés, nagy tömegű zabálás gagyi, önmocsárba taszajtós értéktelenség alakíthassa őket” – pontosít BMZ.⁵

Ám Baji Miklós Zoltán nemcsak határokat, műfajokat tágító, átlépő és megújító mindenoldalú képzőművész-performer, de kiváló kultúraszervező is, aki fiatalkorában volt pék, újságkihordó, macskaszitter, mélygarázs-takarító és fűnyíró ember is. A rendszerváltást követően sokáig oknyomozó újságíróként dolgozott, de amikor rájött, hogy a hatalom vadászkutyának használja a firkaszokat, abbahagyta ezt a tevékenységet. Népszerű tévéadásokat is szerkesztett és vezetett az *Aktuális aggódásaink* című, helyi betelefonálás tényfeltáró műsorban, s ezeken túl bérelt műsoridővel egy, főleg a fiatalok körében rendkívül népszerű, rendhagyóan avantgárd rádiós fergeteget is készített *Éjszakai Bevetés* szlogennel, amely „hangköltészeti” effektjeivel, technikai megoldásaival és szerkesztési leleményeivel teljesen új szintet hozott a magyar média világába. Bár ezt az adást csak vidéki frekvencián lehetett fogni, az internet segítségével országosan is hozzáférhetővé vált. S hogy ráérezhessünk művészünk egyéniségére és személyiségére, kénytelenek vagyunk hosszabban idézni őt a már említett Szombathy Bálint-féle riportból: „Na, ezzel a műsorral rengeteg ellenséget szereztem magamnak, sőt, a felületes megítélők azt hitték, hogy én egy őrült, gátlástalan barom vagyok, aki megrontja az ifjúságot. Ezt a billogot még mindig nem tudtam levakarni magamról. De aki hajlandó megszabadulni előítéletétől és beszélget velem, hamar rájön, hogy nem vagyok állat. (...) Az ítélezők közül kevesen élnek olyan erkölcsi normák között, mint mi a feleségemmel! Eszükbe nem jut, hogy az adás, amit éjszakánként szabadjára engedtem, nyelvezetében és problémakörében is a summantás nélküli valóságot hozta a felszínre, mint egy tükör! Vagyis nem én vagyok a »strici, a kurva, a buzi, a köcsög«, az alkoholista, a drogos, az árnyoldalra keveredett rendőr, a perverz, az idegbeteg személyiségzavaros pedagógus, »zsidó-náci-cigány-hazafi«, nem én teremtettem meg ezeket a nehézségeket, hanem a társadalom.”⁶

A TÉGLA-PROJEKT

Kevés annyira hatásos, mégsem hiteltelen, de igaz kiállítás, megdöbbentően telitalálatos műalkotással találkoztam eddigi életem során, mint amilyenek Baji Miklós Zoltán 2012-től materializálódó téglaszobrai, pedig jó néhány alkotót megismertem már a magyarországi östehetségek, az autodidakták, a kívülállók, a kívülrekedtek, a besorolhatatlanok (outsiderek), a nyers (art brut), a látomá-

BMZ, A bizarr dobolós oszlopszent megjelenése riadalmat keltett, 2016; A közösség bakfis tagja bemutat az idős sámánónének, 2016

sos, a látnoki (visionary art) művészet képviselői közül. Ezekkel a „téglákkal” 2013-ban futottam össze először a Magyar Műhely Galériában, ahol BMZ *Átírva* címmel mutatta be a *Téglák társadalmá-*nak statikus, távolról a kínai agyaghadsereg leletére is asszociáló, kétségtelenül nagyon mai és nagyon aktuális, brutálisan nyers, az anyag megmunkálásának és tálalásának köszönhetően mégis lenyűgöző „színpadképét”.

Ez a helyspecifikus térberendezés egyszerre többjelentésű és többsíkú volt. Metaforikus mondanivalója szerint egyrészt profán, hiszen a megmunkált téglák háttérben az előző kor pártállami jelképei, címerai, jelvényei húzódtak meg, míg az előtérben az Európai Unió emblémájával felcímkézett raklapok (EU) sorakoztak egymásra építve, amelyekre a „falból”, szabványelemekből kibontott bálvány- vagy csökevényyszerű embertípusok, azaz a „tartótisztek” és a „téglák” alakjai (beépített figurák, besúgók, ügynökök, vamzerek, egyszerű szerencsétlen véglények) kerültek terítékre. Ugyanakkor a műegyüttes megjelenésében a szakralitás azon oldalát képviselte, keltette életre, amely az árva szorongás, az elidegenedés, a magára maradottság, a drámai entrópia, a pusztulás, a részekre hullás érzését sem nélkülözte.

A művész kezdetben tömör téglákból készítette első büsztjeit, amelyeket Erdőtelken, az alkotás színhelyén látott először a közönség. A *Téglák társadalmá* azonban hamarosan meghaladta a másfél száz darabot, amelyet az alkotó egységes egészként kezelve többször, többféle szituációban kiállított. 2014-ig kétségtelenül a politikai tartalom és a társadalomkritika érvényesült munkáiban (lásd például a szentendrei MűvészetMalomban rendezett *Labirintus* tárlaton kiállított 1956-ra emlékező *MUK-labirintus* [Márciusban Újra Kezdjük] című installációjának 56 kisméretű, vörös téglából flexelt rohamrendőrért), ám a megfeszített Krisztusra emlékező 33 keresztből álló változatos *Fényemberek*-sorozatával a régi tartalom már háttérbe szorul, és a művész egyértelműen a szakralitás irányába fordul.

BMZ a sikeres pályázatoknak köszönhetően téglaprojektjét 2016-17-ben látványosan továbbfejleszti: az egytéglás szobrocskák mellett megszületnek az életnagyságú „legó-plasztikái” is, amelyek már B30-as nagyfalazó blokktéglákból, valamint áthidaló, illetve mennyezetbetétekből készülnek. Alkotónk eddigi technikáját továbbra is megőrizve, tudatosan használja és alkalmazza a sarokcsiszoló (népszerű nevén a flex) meglehetősen kötött mozgásokat engedő, a finom műveletekre majdhogynem alkalmatlan, szűk határok közt mozgó adottságait és képességeit. A hatás viszont valóban mellbevágó: egyszerre ünnepélyes és ijesztő; atavisztikus és tudományos fantasztikumba illő; szertartásszerű és úrkorszaki robotokra emlékeztető; titokzatos és nyilvánvaló; primordiális löketű és nagyon mai töltésű.

Baji Miklós Zoltán, aki működése során sok könyvet elolvasott a sámánizmusról, a mágiáról és okkultizmusról, a középkori inkvizícióról, az eksztázisról, a spirituális gyógyászatról, a Taj Csiről, valamint a metafizikáról, rábukkant egy olyan könyvre, amely hozzásegítette őt új életnagyságú szobrainak szertartásszerű megformálásához.⁷ F. D. Goodman a pszichológia, az antropológia és a lingvisztika területén dolgozva egy olyan intézetet hozott létre Új-Mexikóban, amely a vallásos transz és a megváltozott tudatállapotok vizsgálatával foglalkozik. A kutatásai során régi archaikus szoborleletek testtartásait önkéntesek bevonásával tesztelte, amelyek során kiderült, hogy e pozitúrák megváltoztatják az azt felvevő ember tudatát. Így született meg a *pszichológiai régészet* tudománya. BMZ tehát ezeket az életnagyságú szobrait e mozdulatokba állítva alkotja meg. Nagyméretű blokktéglákból flexelt neo-archaikus „őrző” és „klón” szobrainak testtartásairól tehát (a művész gyűjtése és szíves magyarázata alapján) a következőket kell tudnunk:

Az *Őrző – imádkozó vagy „könyörgő” testtartásban* (*Kelet őrzője*) című alkotása esetében megállapítható, hogy a *homo orans*, az imádkozó ember valamiképpen már az emberi létezés legősibb igényeinek, vágyainak és érzéseinek, szellemi kibontakozásának is a főszereplője volt. Tudniillik barlangfestményeken, kultikus szobrocskákon több esetben felfedezhetünk behajtott könyökű, feltartott kezű, nyitott tenyerű alakbrázolásokat. Ez a legősibb imádkozó testtartás. Az ember megadja magát az égnek, vagyis az égiekkel, végső soron Istennel kommunikál. Ebben a módosult tudatállapotban személyesen élhetjük át a teremtő erővel, lényel, Istennel történő találkozásunkat. A transzállapot indulásánál gyakran madárrá, galambbá, sassá, sólyommá válunk, és repülünk az égi fény felé, majd feloldódunk benne. Feloldódunk az isteni szeretetben, kegyelembe. Visszatérünk könnyebbnek, de erősebbnek érezzük magunkat. Az imádkozó póz, később a testhez szorított felkarral megjelenítve vált általánossá, *orans* elnevezéssel. Az ókeresztény művészetben imád-

kozó férfi- vagy nőalakot jelent. Általában álló helyzetben, könyökkel a test oldalához szorítva, szétárt karokkal, kifordított tenyérrel kerültek ábrázolásra.

Az *Őrző – vadász jóstartásban (Dél őrzője)* jelölésű mű szimulációs gyakorlatával kapcsolatban Goodman leírása szerint a lábak körülbelül fél méterre vannak egymástól, a térdeket a szokásosnál erősebben hajlítjuk be, a felkarokat vállmagasságba emeljük, az alkarok derékszögben lógnak, az ujjakat szétnyitva tartjuk. A gyakorlat végén olyan érzésünk támad, mintha egyenes vonalban előre dőlnénk. Alkalmazásakor csak olyan egyértelmű kérdésekre kapunk választ, amely körülményeskedés nélkül egy meghatározott célra irányul.

Az *Őrző – szellemek hívása tartásban (Nyugat őrzője)* feliratú szoborral kapcsolatban Goodman azt állítja, hogy ez a testtartás széles földrajzi körökben elterjedt. Már az európai neolitikum korában is felbukkant, tehát Afrikától Közép-Amerikáig ismert. Gyakorlása közben egyenesen állunk, a térdek kissé hajlítottak, a fejünket enyhén hátrahajlítjuk, szájunk nyitva, az alsó állkapocs leesik, lélegzetet csak az orrunkon át veszünk, tenyerünket szétárt ujjakkal a combtőre tesszük úgy, hogy középsőujjunk a lágyék hajlatában feküdjön. A transzállapot bekövetkeztekor az ember úgy érzi, hogy magas hegyre, oszloppá, de legtöbbször fává alakul át. Fa állapotunkban a szél átjárja a koronánkat, és lágy ringást érzünk. Úgy értelmezzük, mintha mi magunk váltunk volna Világfává, állat- és madárszemek bújnak elő belőlünk.

Az *Őrző – Káros hatások megsemmisítése tartásban (Észak őrzője)* elnevezésű szobor esetében felkarunk a testhez lapul, kisé felfelé emelkedik, kezünk finoman behajlított ujjakkal, tenyérrel felfelé a mellen nyugszik, kisebb keblű hölgyeknél közvetlenül az alá kerülnek. A száj épphogy nyitva, a felső ajkat annyira felhúzzuk, hogy a fogsorunk láthatóvá váljon. Ne lepődjünk meg, ha úgy érzékeljük, hogy egy sötét háttérkép (füst, köd, felhő) jelenik meg előttünk, körülöttünk. Állatszellemek, a legtöbbször bagoly segítségével áthatolunk e sötét jelenésen, és eljutunk a fényhez. Megtisztulunk, letesszük lelki terheinket.

Az *Őrzők – Új klónok anavüszoszi Kurosz testtartásban (Az őrzőket őrző őrszolgálat testőrei)* című sorozat darabjai egyaránt emlékeztetnek a fáraósobrokra és az i. e. 525-ből származó görögországi fiúszoborra, amely titokzatos misztériumszertartás élményét és írott, rejtett információt tartalmazó titok átvételét élteti át a testtartás gyakorlójával. Az anavüszoszi szobor hajlított térdekkel áll, a jobb lábán támaszkodik, karjai lefelé egyenesen lógnak. Markában mintha kicsiny, törekeny tárgyat rejtene...

„A »művészet« önmagáért való, maradandóságra törekvése ellenére mulandó, emberi léptékű, kicsinyes, értelmetlen, művi dolog. Haszontalan, s mivel elveszítette szakralitását, pusztulásra ítéltetett. Az általam létrehozott tárgyak, [festmények,] eszközök, tájálalakítások, mozdulatsorok, szavak, versek, énekek, ritmusok nem önmagukért születnek, nem önállóak, hanem együvé tartoznak. Minden, ami ilyen módon jön létre, többet hordoz pusztá léténél, s folyamatosan változik, él, organizál” – vallja a művész,⁸ és csendesesen belép *őrzőket őrző testőrei* birodalmába, saját, ám nekünk készített gyógyító-védő édenébe.

JEGYZETEK

¹ Baji Miklós Zoltán BMZ: *A művészi performansztól az új-sámánizmusig*, Magyar Műhely, 170. szám, 30.

² *Sámánok ivadéka – Baji Miklós Zoltánt faggatja Szombathy Bálint*, BMZ – Csillagpor a folyosóról, Békéscsaba, 2012, életmű-katalógus, 7. (A beszélgetés előzőleg a Bárka, 2011/6. számában jelent meg.)

³ *I. m.*, 40.

⁴ *I. m.*, 11.

⁵ *I. m.*, 10.

⁶ *I. m.*, 9.

⁷ Felicitas D. Goodman: *Transz – Avagy az ősrégi út a vallásos élményekhez. Rituális testtartások – élmények ektázisban*, Leviter Kiadó, 2003.

⁸ *I. m.*, 12.